

Nr. 23. ~~Emne~~: Bordkikk til hverdag^s i Lurøy? Nordland fylke.

Opptegna av lærer Jörgen Karlsen, Hov i Land.

Da jeg som gammel Lurøyfjerding har bodd i heimbygda mi i 36 aar, før jeg kom til Søndre Land hvor jeg ogsaa naa har bodd i 36 aar, trur jeg aa ha et godt kjennskap til matstellet der kring aarhundre skiftet. Og her skal De faa sværa slik som De har stilt opp spørsmåla:

1. Det vanlege var at maten vart laga paa kjøkkenet og spist paa kjøkkenet. De satt ved et klaffbord i kjøkkenet heile huslyden. Var det en større bondegard med
2. fleire tjenerer, vart et langbord dekt. ^g ~~Også~~ det er nok ~~vanleg~~ vanleg ogsaa naa for tia.
3. Alle spiser ved samme tid.
4. Det var ingen forskjell paa maten til husfolket og tjenerne paa vanlege garder. Men hos de faa rikfolk og forretningmenn som fans i bygda, spiste nok husbondsfelket inne i stua for seg sjöl, men stort sett hadde de samme slags mat.
5. Det var mange hus som hadde bare stue og kjøkken, og kjøkkenet var ofte saa lite romsleg at alle maatte spise inne i stua ved maaltidene.
6. Til hverdags spiste de alle som var i huset sammen, ogsaa tjenerne.
7. Husfaren hadde alltid sin faste plasse ved bordets överste ende. De andre tok plassen som det falt seg.
8. Det har nok for riktig lang tid tilbake vært vanleg at større barn skulle staa ved bordet. De sa at barna vokste bedre da. Men naar barna var konfirmert, slapp de aa staa ved bordet. Skikken var paa god vei til aa bli borte for 70-80 aar sia, men helt borte fra alle hus var den dog ikke i 1880-aara.
9. Noe særskilt navn paa husbondens sete ved bordet var det ikke. H^{endte} det at et barn satte seg i farens plass

sa alltid mor eller en eldre søster: "Der skal far sitte."

Og den vesle maatte flytte seg til neste sitteplass.

10. I moderne innreta hus i dag holdes nok framleis den gamle skikken med husbondsplassen i akt og ære.

Det hender sjelden at regelen blir overtraddt.

11. De gamle var ikke saa nøye med handvaskinga uten at de hadde søla ^{der} dem stygt til. Da maatte de jo vaske av seg for de satte seg til aa spise.

Ingen fikk sitte til bords med lua paa.

12. Spiste man graut og melk eller suppe, var det vanlig

saa folk brukte allerede ved aarhundreskiftet særskille melkekopper av steintøy, porselen eller krustøy, og hver drikker av sin egen kopp.

Katfledrikkinga er saa gammal i bygda at en kan ikke si om denne har hatt noe aa si for bruken av egen kopp, men det er neppe trulag.

13. Matgryta skal ha staatt paa bordet for 70 aar sia i riktig fattige hus, men steikepanna med steikt fersksild har nok staatt paa bordet til felles forsyning etter aarhundreskiftet paa mange steder i bygda. I dag fins den ikke paa bordet saavidt vi vet.

Er det fremmede til stede, blir jo serveringa mere om-

tenksom av omsyn til de fremmede.

14. Fisk og sild vart lagt paa en tallerken, men var det fersk fisk t.d. vart lagt paa en liten bette flatbrød, fersk fisk eller sild, tok man ofte flatbrød og tulla kring til en fiske- eller "sildbette" og spiste av den.

Forskelever paa fisken, tulla brødet omkring og spiste av beten. Sildbette laga man paa samme vis. Men etter aarhundreskiftet vart denne beredningsmaaten mere og

mere sjelden. Naa renske^s baade sild og fisk paa tallerkenen, og poteter kommer til. Det hele blir spist med gaffel paa de fleste steder. Kjøtt og flesk gaar ikke inn i kosten som daglig mat i Luröy. Det er helst sild, ferk^s eller salta, og fisk av flere slag ~~som~~ gaar inn som hode^{ve}maten i det som blir servert til middag ved sia av grauten, som jo gjerne er en daglig kost nordpaa.

15. Det var ikke saa sjelden aa se at man beit av sukkerknuppen naar en drakk kaffe. Men resten vart ikke lagt tilbake paa sukkerskaala igjen. Det var daarlig bordskikk. Derimot ikke at man beit av sukkeret hvis man hadde tenner til det.
16. ~~Å~~ slaa kaffe paa skaala var noksaa vanleg i alminnelige hus för i tia, og ingen rekna det som en daarlig bordskikk. ^{kan} Man visstnok enda se at gamle folk gjør dette ~~enda~~.
17. Naar gaffelen kom i bruk, kan ingen si. Mellom velstaaende folk og i selskaper hos dem, har den vært i bruk i lange, lange tider, men mellom fiskere og bönder kan det neppe være stört mere enn hundre aar sia den kom i bruk ved högtidelige höve. I kvardagslivet hos dem har gaffelen sjelden blitt brukt for 70 aar sia.
18. Hver har hatt sin egen skei saa langt tilbake som en kan minnes. Den var dels av horn(hornskei) dels av tre(treskei). Det var vanleg for 60 aar sia at de gamle brukte tellkniven ved bordet naar de spiste og trengte skjäre noe i stykker av maten. Kvinnene kunne ogsaa av og til faa laane kniven av de vaksne karene ved bordet.
19. Husbondens skei vart ikke vaska etter maten. Naar den gamle hadde spist t.d. graut om kvelden, strauk han av skeia si med neven og satte den fast bak glaskleinga ved bordet. For 60 aar sia husker vi fra en liten gard at skeia til verten vart staaende paa sin plass mens alle de andres skeier vart vaska opp. Det var da skeier av metall-jarnskei-

er vart de kalt den gang, og de var blitt kjøpt i butikken. En kan vel si at det kan være om lag hundre aar sia de tok til aa vaske skeiene til de fleste i huslyden.

20. Det er svært lenge sia man tok til aa bruke krustøykopper og tallerker av stentøy - tre-fire generasjoner visstnok. Tretallerker hadde nok ingen sett for 70 aar sia hos oss. Men tretraug og treasker vart brukt til melk og smør for 70 aar sia. Enda fins det visst ^{hos} folk som bor avsies, kopper av tre til melkesiling. De sa at de silte opp "filtraug" og satte paa hylla, saa melka skulle bli tjukk og brukes til flatbrödspise, som det vart mye av ved aarhundreskiftet. Fellesfat vart brukt for 40-50 aar sia i mange heim.
21. Bordduk kom ikke paa bordet til kvardags, og brukes sjelden i ^{i mange smaa heim} den dag i dag. Paa kjøkkenbordet vil man naa faa se ~~en~~ voksduken. ~~liggs paa kjøkken~~ Men i mange hus har de ikke duk paa bordet for det kommer fremmede, som skal ha traktering. Da blir det alltid lagt duk paa bordet.
22. For 50-60 aar sia var spisebordet alltid reinskura i de fleste heim. Hos handelsmannen og presten eller lensmannen laa det alltid duk paa bordet den gang, ogsaa mellom maaltidene. Det var helst en voksduk, og paa den vart det lagt en kvit linduk naar det skulle servering til.
23. Enhver kunne forsyne seg fritt paa bordet. Men var det en stor barneflokk, vart maten skifta ut til dem av moren. Juledagen for 70 aar sia var det skikk at maten vart skifta ut til barna, saa de fikk hver sin rike posjon paa ^{en} tallerken, men de vaksne fikk fritt forsyne seg av rettene paa bordet.
24. Lompe, ^{rod} ovnsbör eller flatbröd vart ikke skifta ut til vaksne ved bordet, heller ikke ost og smør. Det ville bli ansett for gnieraktighet fra husfolkets side. Men som nevnt, til barna kunne ~~nok~~ maten bli skifta ut.

25. Barna fikk gjerne mindre porsjoner enn de voksneⁿ, til de kom i 12-14 aars alderen. Kvinnene fikk den maten de ønsket, men de spiste jo gjerne mindre enn voksne menn og unge gutter.
26. Barna ville gjerne greie seg sjøl ved bordet saa snart de var et par aar, men foreldra, moren eller faren, hjalp dem jo til rette ved bordet til de var 5-6 aar gamle. Da fikk de forsyne seg av det som vart skifta ut til dem paa tallerkenen.
27. For 60-70 aar sia var det mange foreldre, helst moren, som tygde maten til de smaa barna. Sild og poteter, øvns-kake og fisk, vart den gang tygd. Hadde ikke husmoren tid til dette, kunne en voksen jente i huset greie det. Men før 50 aar sia vart dette ansett som svineri og kom vel kanskje heilt av bruk i 1880 aara paa de fleste steder.
28. Kring aarhundreskiftet var det paa enkelte steder skikk at man fikk en av de større barna til aa lese børdbönn för og etter maten. Men denne skikken er for lenge sia blitt borte. Satt en fremmed ved bordet, oppmoda husbonden i 1890-aara en av de større barna til aa lese för maten, om man ikke ellers brukte gjöre det.
29. Barna skulle helst tie stille ved bordet. Vart de för muntre, sa far i 1880-aara: "La maten stapp'~~stapp~~ höle'." Det var helst husfaren som ellers förte ordet ved matbordet.
30. Latter ved bordet var en uskikk som sjelden vart taalt.
31. I eldre tid maatte alle sitte ved bordet til den siste var ferdig med spisinga, men seinere kunne man i mange hus forlate matbordet naar de hadde spist. ~~Men~~ Enda holdes den gamle skikken i mange bondeheimar. Naar ~~for~~ det er fremmede gjester, sitter ~~alltid~~ alle ved bordet

11. Det er en af de vigtigste opgaver at undersøge de forskellige former for
arbejde, som er nødvendige for at sikre den økonomiske og sociale
stabilitet i et land.

12. En anden vigtig opgave er at undersøge de forskellige former for
arbejde, som er nødvendige for at sikre den økonomiske og sociale
stabilitet i et land.

13. En tredje vigtig opgave er at undersøge de forskellige former for
arbejde, som er nødvendige for at sikre den økonomiske og sociale
stabilitet i et land.

14. En fjerde vigtig opgave er at undersøge de forskellige former for
arbejde, som er nødvendige for at sikre den økonomiske og sociale
stabilitet i et land.

15. En femte vigtig opgave er at undersøge de forskellige former for
arbejde, som er nødvendige for at sikre den økonomiske og sociale
stabilitet i et land.

16. En sjette vigtig opgave er at undersøge de forskellige former for
arbejde, som er nødvendige for at sikre den økonomiske og sociale
stabilitet i et land.

17. En syvende vigtig opgave er at undersøge de forskellige former for
arbejde, som er nødvendige for at sikre den økonomiske og sociale
stabilitet i et land.

til den siste hadde spist seg mett.

34. Det har alltid vært skikk at de sa takk for maten ^{ten} enten det naa var fremmede eller bare husets folk ved bordet. Kom en fremmed inn mens folk satt ved bordet og spiste, sa han alltid; Signe maten! Og det reknes som uhöflighet om dette blir glömt av den som kommer inn.
35. Det var ikke vanleg at man bad en fremmed til bords hvis han kom inn mens folk spiste. Var han godt kjent i huset, og han ikke hadde spist ^{for} da han kom, vart det dekt bord til ham inne i stua.
36. Kommer en fremmed til gards mellom maaltidene, fikk han kaffe med kaker ~~xxxxxxatxhusfölkxkxhaddexxspixk~~ inne i stua hvis han var kjent. Var han ukjent, fikk han ingen traktering hvis han ikke bad om det. Det var ikke god skikk aa la en mann som de satte särs pris paa, faa kaffe eller mat paa kjökkenet. Bare naboer kunne man by dette.
37. En tilfeldig gjest maatte väre kjent paa garden hvis han skulle faa ekstra traktement. Ukjente personer bar fram sitt ärend og gikk uten traktering.
38. Det var vanleg i nabolaget at man fikk en kopp kaffe naar en kom inn for aa prate(röde).
39. En fremmed gjest faar alltid traktering inne i stua, blir oppvarta av husmoren, og husbonden kommer gjerne og setter seg paa en stol for aa underholde gjesten.
40. Nei, god skikk har det aldri värt aa la seg nöde til bords. „Vi skal ikke väre undselige,“ eller „vi er ikke saa stor paa det,“ kunne en höre naar en slik „skikk“ vart vurdert mellom folk.
41. Man later bare den gjesten som har bedt om aa faa mat, sitte aleine mens han spiser. Er det en kjenning, kommer baade husmor og husfar inn og underholder ham. De setter seg ikke ner for aa betrakte den fremmede, men for aa tale med ham.

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..